

IK BEKEN

Van Elise G. Lengkeek verscheen eerder:

*De hel van Tjideng: Herinneringen van Bep Groen,
ex-gevangene jappenkamp, oktober '42-december '45*

Hartje van glas: Marianne had een chromosoom te veel

Ik beken

ELISE G. LENGKEEK

MISTRAL
uitgevers

Zoals elke werkelijkheid subjectief is, zo beschrijft Ik beken de persoonlijke werkelijkheid van één persoon.

Omslagontwerp: Wil Immink

Omslagillustratie: Lydia Panas/Millennium Images

Auteursfoto: © Dick van der Stouw

Typografie en zetwerk: ZetProducties, Amsterdam

Copyright © 2009 Elise G. Lengkeek

Copyright © 2009 Nederlandstalige uitgave: Mistral uitgevers

FMB uitgevers bv

Postbus 3626, 1001 AK Amsterdam

www.mistraluitgevers.nl

www.fmbuitgevers.nl

Mistral uitgevers is een imprint van FMB uitgevers bv,
onderdeel van Foreign Media Group.

ISBN 978 90 499 5109 2

NUR 320

Om redenen van privacy zijn de namen van sommige betrokken personen gefingeerd.

De illustraties opgenomen in dit boek komen uit de privécollectie van Rie Holtkamp.

Dit boek bevat een aantal schokkende scènes. Wie naar aanleiding hiervan behoefte heeft aan advies of hulp kan terecht bij Stichting Korrelatie (0900-1450; 15 cpm) of Stichting ICODO, Informatie en Coördinatieorgaan Diensverlening Oorlogsgetroffenen (030-2343436).

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

PROLOOG

7

DEEL I – 1927-1945

9

DEEL – II 1945-1948

177

DEEL – III 1948-2008

273

EPILOOG

337

NAWOORD VAN FERRY HOLTkamp

345

WOORD VAN DANK

347

WOORDENLIJST

351

ACHTERGRONDINFORMATIE BIJ *IK BEKEN*

- 1 Feiten rondom de oorlog en de Bersiaptijd in Nederlands-Indië 357
 - 2 Bronzensterrenregen 362
 - 3 Proclamatie waarin de oorlog verklaard wordt 363
 - 4 Over de executieorder van alle Japanse POW's 365
- 5 Brief Ferry Holtkamp aan dr. L. de Jong van het rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie 366
 - 6 Brief van dr. L. de Jong aan Ferry Holtkamp 371
- 7 Artikel over Ferry Holtkamp in *Marechaussee Contact* 371
 - 8 Het Indisch Platform 372
 - 9 De zaak van de Indische tegoeden 373
- 10 Persbericht kabinetsstandpunt rechtsherstel 374
 - 11 Persbericht Indische backpay-kwestie 375
- 12 Verklaring aan de Indische gemeenschap in Nederland 377
- 13 Persbericht Stichting Vervolgingsslachtoffers Jappenkamp 378
- 14 Persbericht Indische perkara's op het forum *ICM online* 380

LITERATUUR EN DOCUMENTATIE

382

OVERIGE GERAADPLEEGDE EN OPGENOMEN BRONNEN

383

GEPUBLICEEERDE VERHALEN EN DOCUMENTAIRES OVER FERRY HOLTkamp (CHRONOLOGISCH GEORDEND)

384

PROLOOG

‘Saja mengakoe!’ Ik beken.

Ik kon niet weten dat die twee woorden mijn leven voorgoed zouden veranderen. Op het moment dat ik ze uitsprak, wilde ik slechts dat de martelingen zouden stoppen.

‘Saja mengakoe!’

Ik riep het uit met mijn de rug tegen de muur, op de ochtend van de derde oktober 1942. Ik had net de eerste ‘waterproef’ achter de rug. Ze waren pas gestopt toen ik dreigde te stikken en bewusteloos raakte.

Op het moment dat ik bijkwam, zag ik ze opnieuw met de dikke, zwarte slang op mij afkomen. ‘Mengakoe, mengakoe!’ schreeuwden ze.

Ik piste in mijn broek van angst. Ik kon het niet nog een keer.

‘Saja mengakoe!’

Nooit eerder heb ik het zo benauwd gehad als op het moment dat ik onder druk die twee woorden eruit perste.

Vanaf dat cruciale moment liep alles anders dan ik had verwacht.

Ik hoopte dat het martelen zou stoppen, wanneer ik zou bekennen wat ze toch allang wisten. Ik was die zomer vijftien jaar geworden en ik wilde nog helemaal niet dood. Volgens mijn moeder was ik al vanaf mijn geboorte een koppig jong, dat zonodig met de moed der wanhoop voor zijn leven zou vechten.

Toen ik moest tekenen voor mijn bekentenis, staarde ik naar mijn namen op papier: Ferdinand Hendrik Herman Holtkamp. Hier noemde niemand mij bij mijn naam; ik was een nummer.

Het leven mocht ik op dat moment behouden. Wat ik toen nog niet wist, was dat die bekentenis, waaraan ik geen enkele waarde hechtte, mij levenslang zou achtervolgen.

DEEL I

1927-1945

1

Ik was veertien jaar oud en net bezig in de eetkamer mijn gympies aan te trekken om naar school te gaan, toen mijn vader snel naar de radio liep en hem aanzette. De plechtige stem van gouverneur-generaal Tjarda van Starkenborgh Staghouwer deed de kopjes op de eettafel trillen. Hij was zojuist begonnen aan het voorlezen van de Amerikaanse oorlogsverklaring aan Japan. De eerste aanval van Japan op de Amerikaanse basis Pearl Harbor op Hawaï had de dag daarvoor, op 7 december 1941, de wereld op zijn kop gezet. Hij was onverwachts gekomen en zou die hele verdere week het nieuws in de kranten en de radio-uitzendingen beheersen. Bovendien waren er tegelijkertijd Japanse troepen in Thailand en op Malakka geland.

‘Ook in Azië begint nu de oorlog,’ zuchtte mijn vader.

Ik stond op om weg te gaan. Toen ik hem groette, reageerde hij afwezig en keek somber. Maar na de eerste opwindings, die een paar dagen aanhield, vergat ik al gauw dat het oorlog was.

Net als anders ging mijn vader elke ochtend om kwart over zeven naar het marinecomplex aan de Torpedobootjagerkade. Hij bleef ook nu niet korter of langer. Bijna altijd kwam hij zo rond een uur of drie weer thuis, waarna hij zich in zijn schommelstoel op de veranda nestelde met *De Indische Courant* en zijn broodjes met sambal binnen handbereik.

Mijn moeder knipte zorgvuldig de dode blaadjes weg uit de oleanders aan de oprijlaan van ons huis en bond de lange scheuten van de bougainvillea vast aan het ijzerdraad. Tussen de oprijlaan, die ongeveer honderd meter naar achteren doorliep tot aan de garage, en de muur van de slaapkamer, had ze ijzerdraad laten aanbrengen. Al gauw waren de stalen draden geheel verdwenen in de dichte begroeiing van mirre en struiken met grijsblauwe bloemetjes, die rond het middaguur ontloken, waarbij ze een heerlijke, duizeligmakende geur verspreid-

den. Het resultaat hiervan was dat het huis vrij koel bleef op dagen dat de hitte buiten bijna niet te harden was. Bovendien werd het felle zonlicht gefilterd door de begroeiing, zodat de kamers werden gevuld met zacht, gedempt licht.

Ik vond het prettig, die serene sfeer van koelte en schaduw. Als ik thuis was en haar bezig zag in de tuin, volgde ik geboeid haar slanke vingers, die behendig en geroutineerd de planten rondom het huis ont deden van dode bladeren, die hun bloei zouden kunnen belemmeren.

Het huis had van zichzelf iets geheimzinnigs, dat mij vanaf de eerste dag dat we er kwamen wonen al had aangetrokken. Het erf, zo'n veertig meter breed, was aan de achterkant half overdekt. Er stond een kippenhok dat eigenlijk te groot was voor het erf. Een eindje verder, helemaal achterin, had mijn vader ooit een volière laten bouwen voor mijn moeder, die gek was op bontgekleurde tropische vogeltjes. Hij stond echter, voor zover ik me kan herinneren, altijd leeg. Mijn broer Boelo vond het maar niks, die opgesloten vogeltjes, had Eppie, mijn zus, me een keer verteld. Hij had in een onbewaakt ogenblik de deur van de volière op een kier gezet, zodat ze konden ontsnappen.

Aan de achterkant was een muur die grensde aan een brede brandgang en een sloot. Aan de voorkant van het huis stond een enorme, vuurrode bougainvillea, die voldoende schaduw wierp over het terras, zodat je er op het heetste uur van de dag heerlijk kon genieten van een frisse bries die van zee kwam.

Ik weet nog dat ik een keer thuiskwam uit school en dat ik tot mijn stomme verbazing ons huis aan de Merapistraat onbewoond en leeg aantrof. Er stond een bord in de tuin dat het te huur was. Aan de deur zat een briefje vastgeplakt met het nieuwe adres erop: Van Hogendorpstraat 37. Het was de derde keer in mijn leven dat we verhuisden sinds ik geboren werd in het huis in de marinewijk Oedjoeng.

Het huis was ruim en had een grote achtertuin, die meerdere keren per jaar bezaaid lag met rijpe papaya's en mango's. Voordat ik naar school ging, liep ik gewoontegetrouw eerst langs de pisangboom om een banaan mee te nemen voor onderweg. En daarna – bijna tegen beter weten in – langs de klapperboom om te zien of hij inmiddels begonnen was aan zijn eerste lading klappers. Hoe vaak had mijn

moeder niet tegen mij gezegd dat ik geduld moest hebben met die boom omdat hij nog te jong was, maar ik kon bijna niet wachten tot het zover zou zijn dat ik klappermelk kon drinken uit de kokosnoten die te grabbel zouden liggen in onze tuin.

Mijn beste vriendje, Donnie Lok, stond mij net als alle andere morgens trouw op te wachten bij de Wonokrombrug. Donnie was enig kind van een Hollandse moeder en een Indische vader. Hij woonde een paar straten verderop. Hij was kleiner dan ik, een beetje gezet en de goedheid zelve. Het meest opvallende aan hem waren zijn bolle, blauwe ogen, die uitsluitend vriendelijke blikken de wereld in konden sturen; daar was ik tenminste stellig van overtuigd geraakt in die paar jaar dat ik hem kende. Hoewel hij nooit veel zei, was ik erg op hem gesteld. Hij was er nagenoeg altijd bij als wij kattenkwaad uithaalden met ons groepje waarmee we ook naar school gingen. Maar op de een of andere manier had hij niet alleen een kalmerende invloed op mij, hij was ook het enige vriendje met wie ik urenlang buiten kon zijn. We deelden met weinig woorden onze fantasieën en ideeën die zich op hun eigen onnavolgbare manier vermengden met de werkelijke wereld. Toch kwamen we nooit thuis bij elkaar over de vloer. Voor ons was het genoeg dat we samen naar school gingen en ons na die tijd konden vermaken op onze lievelingsplek bij de Wonokromrivier.

Een paar straten verder werden we opgewacht door een ander stel jongens. Met zijn vijven of zessen slenterden we dan in de richting van de Oranje Nassauschool. Niets duidde erop dat het oorlog was. Er waaide een koele bries van zee, die een vage geur van stookolie en teer meevoerde. Onderweg treuzelden we het langst bij de eigenaren van de toko's met snoep, die druk bezig waren hun koopwaar te sorteren en uit te stallen. Gewoonlijk moesten we het laatste stuk hollen om niet te laat te komen. De lessen op school waren echter net zo saai als alle dagen daarvoor. We konden bijna niet wachten tot de bel ging en we onze boeken en schriften mochten opbergen. Het geld dat we hadden gespaard, brandde in onze zakken. Elke dag gingen we op de terugweg langs de Chinees om onze voorraad vuurwerk voor de laatste dagen van het jaar 1941 geleidelijk aan op te bouwen.

Ondanks het feit dat ik de enige was die geen fiets bezat, had ik door de optelsom van daden en durf toch genoeg aanzien en gezag in de groep verworven. Ik was snel en behendig en krom vaak als eerste in een boom om in de vruchtentijd onze eeuwige honger naar mango's en kedondongs te stillen, als we de klus niet met de katapult konden klaren. Dat gaf mij energie en moed en compenseerde het nare gevoel dat ik mijzelf thuis een mislukkeling voelde.

Tot onze vaste wapenrusting hoorde op z'n minst een katapult. Wie geen katapult op zak had telde niet mee als jongen. Een goede katapult maken was geen sinecure. We hielpen elkaar graag, want hoe beter de kwaliteit van het ding was, hoe groter de opbrengst voor de groep. Het hout voor het handvat moest sterk en toch veerkrachtig zijn. Meestal gebruikten wij er tamarindehout voor; of de vrucht van een sawoeboom. Het elastische gedeelte waarmee je het projectiel kon spannen, maakten we van de binnenband van een auto en ten slotte moest het lapje leer waarin je een steen of iets dergelijks legde, precies op de goede plek worden aangebracht en ook nog de optimale afmetingen hebben.

De katapult mocht dan aan alle eisen voldoen, maar goed kunnen schieten: daar ging het uiteindelijk om. Het was een van de voorwaarden om in achting en aanzien te kunnen stijgen bij mijn vrienden. We oefenden het liefst op vruchten en ik was er met recht trots op dat ik een van de beste schutters was, niet wetend hoezeer die vaardigheid binnen afzienbare tijd zelfs bepalend zou zijn voor de rest van mijn leven.

Als ik aan het einde van de middag moe en hongerig thuiskwam, zeurde ik bij kokkie Nina om een flinke portie van mijn lievelingsdrank guanabana, die in de volksmond zuurzak heet. We hadden twee zuurzakbomen in de tuin en zodra ze weer genegen waren hun opbrengst aan ons af te staan, werd die binnen de kortste keren gretig verslonden door de hele familie.

Eigenlijk geloofde niemand dat het zo'n vaart zou lopen met die Japanse bezetting. De volwassenen in onze omgeving dachten dat Amerika zo machtig was, dat de Japanners weinig kans van slagen

hadden om zich Nederlands-Indië toe te eigenen en in te lijven bij het Groot Oost-Aziatische Welvaartsconcept dat ze hadden bedacht.

Geleidelijk aan groeide de onrust. De algemene mobilisatie was al aangekondigd door de gouverneur-generaal, maar het duurde nog enkele weken voor wij daar iets van gingen merken. De oorlog werd ineens iets wat concreet met ons te maken had, toen ik op een dag uit school kwam en hoorde dat mijn vader nog vóór de kerst van 1941 voor een missie van de marine naar Afrika zou vertrekken. Meer vertelde hij ons er niet over.

Ik slikte mijn teleurstelling weg. Als ik vakantie had van school mocht ik meestal met mijn vader mee naar zijn werkplaats, die direct grensde aan de haven van Soerabaja. Ik keek altijd vol ontzag naar de enorme verzameling accumulatoren die daar stonden opgeslagen voor de schepen van de marine. Chemie was zijn vak en zijn passie, vooral chemische verbindingen die een goede scheepsverf moesten opleveren.

Ook zonder het te vragen wist ik meteen dat ik deze kerstvakantie niet samen met hem in zijn werkplaats zou doorbrengen.

Mijn vader, Hindrikus Jasper (Henk) Holtkamp, geboren in het Groningse Nieuwolda omstreeks het einde van de negentiende eeuw, was kort na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog naar Nederlands-Indië vertrokken om te gaan werken voor de marine. Het enige diploma dat hij op zak had, was dat van de technische ambachtsschool. Hij werd aangenomen: eerst als leerjongen op de marinewerf in Batavia en later als technisch ambtenaar in Soerabaja op het marine-etablisement. Hij promoveerde er na enkele jaren tot Hoofd Technisch Ambtenaar.

Na zijn huwelijk met mijn moeder betrokken zij één van de grote, Indische huizen op Oedjoeng, wat 'eindpunt' betekent. Deze huizen waren gereserveerd voor marinepersoneel. Daar ben ik geboren; ik heb er gewoond tot wij in 1934 voor een jaar naar Nederland vertrokken. Ik was toen zeven.

Hij was een rustige man, die niet van drukte en uitgaan hield en matig was in alles wat hij at of dronk. Als hij niet hoefde te werken, knutselde hij het liefst in zijn schuur aan de vele radio's die hij zelf bouwde en voorzag van lampen en spoelen. De antennes moesten heel

hoog zijn om Nederland (PHOH1) te kunnen ontvangen.

Toen de oorlog officieel uitbrak in december 1941 droeg hij inmid-
dels verantwoordelijkheid voor een afdeling die zich bezighield met
het verchromen, verzilveren en vernikkelen van metaal. Op één van
die vakantiedagen die ik bij hem doorbracht in zijn werkplaats had hij
mij geleerd hoe dat moest. Daar verdiende ik drie cent per uur mee.

Op een dag had hij mij twee dikke koperdraden getoond. Aan beide
draden hing een metalen plaat in zee op plusminus drie meter diepte.
De een was voorzien van menie en daarna grijs geverfd, de ander had
hij behandeld met een middel dat hij zelf had vervaardigd. Toen hij de
platen allebei omhooghaalde nadat ze vier maanden onder water had-
den gehangen, geloofde ik mijn ogen niet. De plaat met menie en grij-
ze verf was volledig bedekt met zeepokken. De andere plaat was ech-
ter brandschoon.

Toen hij ze had weggelegd, vertelde hij mij dat in de tropen de sche-
pen om het half jaar het dok in moesten om de scheidingshuid te ont-
doen van zeepokken en daarna de romp opnieuw in de menie en verf
te zetten. ‘En dat,’ had hij langzaam gezegd alsof hij nog steeds ver-
bijsterd was over het resultaat van zijn onderzoek en de verstrekkende
betekenis daarvan, ‘kost dagen arbeid, jongen, en daarmee dus heel
veel geld.’

Zijn uitvinding bespaarde de marine inderdaad veel kosten. Daar-
om kreeg hij in september 1937 een koninklijke onderscheiding. Mijn
moeder heeft het krantenknipsel met het verslag altijd bewaard tus-
sen haar spullen. Ik vond het in een schrift, toen ik na haar overlijden
alles moest opruimen.

Na zijn onderscheiding kwamen bij de werkplaats geregeld luxeau-
to's voorrijden met deftige heerschappen uit het bedrijfsleven, die de
diensten van mijn vader wilden kopen.

Hij wees echter alle aanbiedingen resoluut van de hand. Zijn vinding
wilde hij alleen voor Nederlandse onderzeeërs en schepen toepassen.
Daarvoor moest hij eerst patent aanvragen, maar hij was nooit in de
gelegenheid daar tijd voor vrij te maken. Er was altijd te veel te doen.

Mijn vader had er plezier in voortdurend nieuwe dingen te beden-
ken die het werk bij de marine vereenvoudigden. Een ander geestes-

kind van hem was de drooggeladen accu, die van meet af aan de interesse van Defensie had getrokken. De directeur van het marine-etablisement had ervoor gezorgd dat vlak bij ons huis aan de Van Hogendorpstraat – waar wij toen inmiddels woonden – op kosten van de marine een fabriek werd gebouwd om deze accu's te kunnen produceren. De fabriek werd neergezet in de fabriekswijk. De Kali Brantas scheidde onze woonwijk van de fabriek.

In de maand januari vielen Japanse strijdkrachten eerst Noord-Celebes en daarna Noord-Borneo binnen. Op 14 februari 1942 begon de aanval op Sumatra, waardoor Java, zoals later bleek, al vrij snel geïsoleerd zou raken. Steeds meer scholen moesten worden ontruimd, omdat er nauwelijks ruimte te vinden was waar de KNIL-militairen ingekwartierd konden worden. We waren in drie maanden tijd al drie keer verhuisd naar een andere school.

Op de dag dat Soerabaja door Japanse eenheden werd gebombardeerd en de school stond te trillen in zijn voegen, drong langzaam tot ons door dat ook wij de oorlog niet langer konden ontlopen. Aanvankelijk zaten we verstarnd in de schoolbanken, tot de meester riep dat we moesten rennen voor ons leven. De schuilkelders waar we heen vluchtten, waren gemaakt van bamboe. Natuurlijk hadden die ons nooit kunnen beschermen tegen de vele inslagen en ontploffingen die Soerabaja op die eerste dag van maart teisterden, maar we hadden geluk en bleven ongedeerd.

Na schooltijd ging ik meteen naar de haven. Van ver af kon ik de explosies op het haventerrein al horen en zien. Mijn hart klopte in mijn keel, terwijl ik steeds sneller begon te lopen. Ik was nieuwsgierig en bang tegelijk. Zou de loods van mijn vader er nog staan?

Toen ik vlak bij de haven kwam en het grote rangeerterrein van de treinen wilde oversteken, zag ik overal vlammen en dikke, zwarte rookwolken. Ik kon de marineloods onmogelijk zien liggen vanaf die plek. Ineens besepte ik dat mijn vader misschien dood zou zijn geweest wanneer hij hier nog had gewerkt. Voor het eerst miste ik hem bewust en ik vroeg me af of ik hem ooit nog zou terugzien.